

Kortrapport: Läget i Japan

The Economist Event i Tokyo 17/4 2014

Sammanfattning:

”Abenomics” beskrivs av The Economist som en blandning av reflation (det vill säga stimulans genom att öka penningmängden eller sänka skatterna), offentliga stimulanspaket och tillväxtstrategi, och syftar till att skaka liv i den japanska ekonomin som gått på sparlåga i mer än två decennier.

Premiärminister Shinzo Abes två huvudbudskap för 2014 är vikten av en fri och öppen ekonomi samt behovet av att stärka kvinnornas position och deltagande i det japanska samhället.

Två konkreta åtgärder indikerar att internationalisering är central i regeringens tillväxtstrategi: 1.) nya strategiska tillväxtzoner som genom avregleringar och finansiellt stöd ska locka utländska investeringar, öka exporten och främja ökad rörlighet av människor. 2.) Frihandelsförhandlingar för att få till stånd handelsavtal med bl. a. USA och EU.

Osäkerheten är fortfarande anmärkningsvärt stor vad gäller Japans framtida energipolitik. Det står dock klart att regeringen ser kärnkraft som nödvändig del av basförsörjningen av energi, parallellt med fortsatt satsning på förnybara energislag men utan att specificera några mål.

I övrigt kretsar mycket av diskussionen kring Japans roll i Asien och hur regeringens inrikes och utrikespolitik under de närmaste åren kommer påverka relationerna med främst Kina, men även Sydkorea, Indien och de framväxande ekonomierna i Sydostasien.

1 Bakgrund

Den 17 april anordnade tidskriften The Economist en seminariedag på temat ”Japan towards 2020: Time to get started”. Konferensen ägde rum på anrika Hotell Okura i Tokyo, som byggdes och invigdes lagom till olympiska spelen i staden 1964. Syftet med konferensen var att ge en ögonblicksbild av hur ”Abenomics” - den utlovade, dramatiska förändringen av Japan - fortskrider. Premiärminister Abe, som gett namn åt satsningen, har bestämt sig för att stärka energisäkerheten, återuppliva näringslivet, få fart på innovationsförmågan och öka tillgången till attraktiv arbetskraft – allt för att lyfta Japan från ett land med ekonomisk stagnation och krympande befolkning till en fortsatt relevant global aktör med långsiktig och meningsfull tillväxt. Eventet besöktes av Tillväxtanalys två utsända på Tokyokontoret, och denna kortrapport återger huvuddragen av det som diskuterades vid seminariet.

2 Abenomics – vad händer?

2.1 Öppningstal av premiärminister Shintzo Abe

Premiärminister Abe inledde som huvudtalare och betonade dels vikten av en fri och öppen ekonomi, dels behovet av att stärka kvinnornas position och deltagande i det japanska samhället. Han inledde med att berätta om sin förhoppning för kommande år; att det ska ge välstånd till var och en av de japanska medborgarna, och att Japans geografiska position är en styrka. Det är inte ”far east” utan mitt i, mitt emellan de två största ekonomierna USA och Kina, och nära länder med snabb utveckling såsom Indien och länderna i Sydostasien.

För att göra den japanska ekonomin ännu mer öppen satsar regeringen i sin tillväxtstrategi på internationalisering. Det sker i form av satsningar på ökad export, ökad rörlighet av människor samt åtgärder för att locka utländska investeringar. Som exempel på det senare nämnde Abe de strategiska tillväxtzoner som nu beslutats, där det är möjligt att experimentera med friare regelverk och avregleringar för t ex arbetsvillkor och hälso- och sjukvård. Dessutom framhåller han både TPP och EPA – förhandlingarna som nu sker för att få till stånd handelsavtal med bl a USA och EU. Enligt Abe är en fri och öppen ekonomi en tillväxtmotor för landet. ”Jag avser att åstadkomma detta, vad som än händer” säger han bestämt.

Abe fortsatte med att konstatera att det japanska samhället är mansdominerat, och att målet är att ha åtminstone 30 procent kvinnor av de anställda i offentlig sektor och att börsnoterade företag ska ha åtminstone en kvinna i styrelsen till år 2020. Han kallar regeringens initiativ för ”womenomics” och berättar att det finns ett tydligt samband mellan mer kvinnor på arbetsmarknaden och ökat barnafödande. Det sistnämnda är angeläget eftersom en orsak till Japans snabbt minskande befolkning är den låga fertiliteten, endast 1,4 barn/kvinna. Hans uttalande är en viktig markering gentemot de röster i opinionen som varnar för att kvinnors ökade närvaro i arbetslivet kommer att sänka de låga födelsetalen ytterligare.

Datum
2014-04-25

Avslutningsvis visar Abe ett par omslag från The Economist. Den första är från 1998, då rubriken var ”Japan’s Amazing Ability to Disappoint” – förkortat ”JAAD”. Det andra omslaget är från förra året och visar Abe i stålmandräkt med rubriken ”Japan is Back!”. Det verkar inte som Abe är beredd att riktigt stå för den senare, men hans förhoppning är ändå avslutningsvis är att vi alla ska få uppleva ”JAAA”; ”Japan’s Amazing Ability to Amaze”.

Efter talet frågas Abe ut av The Economist’s Asienredaktör, Dominic Ziegler. Premiärministern får frågor om de ansträngda relationerna med grannländerna, och betonar vikten av relationen med Kina, framförallt genom ländernas handel. På frågan om det blir sänkt företagsskatt i sommar, något som av många anses nödvändigt för att få fart på industrin och locka utländska företag till landet, avböjer han att ge ett konkret svar.

Den känsliga frågan om hans besök till Yasukumi-templet ställs också av Mr Ziegler. Här kommenterar Abe att han besöker templet för att hedra de människor som stred, och markerar att ”vi aldrig ska skapa en värld där människor behöver slåss”. Förslaget att man kan flytta på resterna av de 14 krigsförbrytare som finns begravda i Yasukumi, för att eliminera laddningen hos platsen, vill han inte kommentera.

2.2 Kommentarer av Prof. Gerald Curtis, Columbia University

Professor Curtis första kommentar är att Abe verkligen verkar mena allvar med att öppna upp Japan. Han menar också att Japan faktiskt kan förändras, det har man sett exempel på förut, inte minst genom den ekonomiska utvecklingen på 1960-70-talet. Den återkommande frågan är vad den tredje pilen i Abenomics, strukturreformerna, faktiskt står för. Curtis pekar på konkreta uttalanden från Abe, såsom handelsavtalet TPP, viljan att sänka företagsskatten och att välkomna utländsk arbetskraft, men betonar samtidigt att det finns stort motstånd bland stora och viktiga grupper inom Abes eget parti, LDP, och departement såsom finansdepartementet. Kostnader för att reformera trygghetssystemet för sjukvård är mycket stora, och möter motstånd från hälsodepartementet MHWL. Kommer Abe att kunna stå emot dessa starka krafter? Å andra sidan menar Curtis att särintressen med makt finns i alla länder och alltid är en utmaning för den politiska ledningen. Till Abes fördel talar att han (fortfarande) har ett stort politiskt kapital och ”är mer framåtlutad än någon annan premiärminister”. Detta behöver han använda för att få till stånd reformerna. ”Han har skapat en vision för landet. Han måste ta tag i särintressena”, säger Curtis. Dock frågar sig Curtis vilken som är Abes vision i säkerhets- och utrikesfrågor, den är inte alls tydlig.

När det gäller relationen med Sydkorea blir den bättre, och mötet mellan President Park, Obama och Abe tidigare i år spelade en viktig roll, anser Curtis. Däremot är relationen till Kina mer problematisk. Med anledning av vissa japanska ministrars uttalanden om Japans förbrytelser i Kina under andra världskriget konstaterar Curtis att Abe ”inte en enda gång har sagt att han inte håller med sina ministrars uttalande om historien, ingen har fått sparken. Abe säger gång på gång att

ministrarna uttalar sig som privatpersoner, och han själv som representant för regeringen.”

Som avslutning nämner Curtis att man kan hoppas på två konkreta följder av president Obamas besök hos Abe veckan efter; det ena är en konkret uppgörelse med anledning av TPP-förhandlingarna, det andra är att Obama skickar ett tydligt budskap till Kina att de behöver ha en god relation med Japan¹.

2.3 Efterföljande paneldebatt

I en efterföljande paneldebatt medverkade Jesper Koll, VD för Japanese Equity Reserach på JP Morgan, Kosuke Motani, chefsekonom på Japan Research Institute och Prof Takatoshi Ito på GRIPS, National Graduate Institute for Policy Studies.

Koll var tämligen optimistisk om Abes framsteg och ambitioner, och menade att man lätt glömmer att det är tre delar (pilar) i Abenomics som tillsammans ska göra initiativet mer robust. Han lyfte TPP-förhandlingarna som det viktigaste elementet i strukturreformerna. I ett försök att tolka Abenomics gjorde han liknelsen med tiotusen nålar snarare än tre pilar – med andra ord att det är många små och spridda förändringar som kommer att göra skillnaden.

Professor Ito påpekade att det är just splittringen som är problematisk, att regeringens strategi omfattar så många olika områden att fokus försvinner.

Motani inledde med en sifferexercis med avsikt att peka på att Japan inte har gjort så dåligt ifrån sig under de senaste decennierna som många tycks hävda, men poängterade sedan att reformer behövs. Han höll med om att strukturreformerna än så länge är för svaga, men lyfte framförallt de strategiska tillväxtzonerna som imponerande (att de överhuvudtaget beslutats). Därefter blev Motani ganska drastisk och menade att det behövs nya hjärnor, nya tankar, en ny generation för att förändra samhället. Förändring behövs inte minst när det gäller inställningen hos japanska företagsledare, enligt Motani, och påpekade att ”det är så många män som sitter och fattar beslut, trots att konsumtionen görs av kvinnor.”

Koll var fortsatt optimistisk och påpekade att löneökningar är att vänta i företagen för första gången på sex år, vilket kan hjälpa regeringen att nå inflationsmålet på 2 procent under kommande år. När det gäller löneökningar kontrade professor Ito med att det måste sättas i relation till att tolv procent av befolkningen i den offentliga sektorn har fått ständiga löneökningar, senast med åtta procent, och att 40 procent av de arbetsföra är deltidsarbetare som är lågt betalda och utan vare sig trygghet eller förhandlingsläge.

Tillgången på arbetskraft, och förhållanden på arbetsmarknaden, är ett hinder för Japans ekonomiska utveckling, och panelen var överens om att reformer behövs på arbetsmarknaden. Den krympande befolkningen är ett problem.

Arbetskraftsinvandring är en lösning, som hindras både av regelverk och, kanske

¹ I skrivande stund står det klart att Obamas möte är en besvikelse när det gäller TPP-förhandlingarna. Enligt uppgift ska förhandlarna ha misslyckats, trots uppmantran från Abe och Obama, att komma överens i nyckelfrågor inom jordbruk och fordon.

framförallt, språkbarriärer. Här konstaterades att det faktiskt inte är regeringen utan näringslivet som driver utvecklingen, eftersom företag ser nödvändigheten att få tag på relevant och tillräcklig kompetens. Hos butikskedjan Lawson är var tredje anställd utlänning och Hitachi arbetar aktivt för att öka mångfalden, och till exempel få in kvinnor i styrelsen.

Sent i diskussionen nämnde Koll det som kan anses vara elefanten i rummet; statskulden. Den är 240 procent av BNP. Det är det största problemet för Japan. Ingen kommenterar, tystnad uppstår.

3 Energiläget

Energisektionen inleddes med en kort videohälsning från minister Motegi på Ministry of Economy, Trade and Industry (METI), som ansvarar för energifrågorna i Japan. Han bekräftade att den energiplan som nu är lagd är en ”realistisk och balanserad” plan för att möta kraven på säker energitillförsel i landet. Planen pekar på kärnkraft som nödvändig del av basförsörjningen av energi, samt fortsatt satsning på förnybara energislag utan att specificera några mål. Inga kvantitativa mål finns för landets framtida energimix.

I en efterföljande paneldebatt om energiläget hördes en viss besvikelse över att man fortfarande inte presenterar några detaljer om utvecklingen av landets energimix. Prof. Ueta från Kyoto Universitet menar att man kan förvänta sig en sådan riktning i en basplan från departementet. Han fick stöd av Prof. Kikkawa från Hitotsubashi universitet; ”Man kan inte fortsätta skjuta på så viktiga beslut”. Akihiro Sawa, VD på International Environment and Economic Institute försvarade planen med att man visar att man prioriterar säker tillgång på energi. Förväntningarna är höga på vad förnybar energi kan bidra med, men det är riskfyllt att vara beroende av ett fåtal energislag.

Ueta fortsatte med att peka på bristen på besked och beslut. Han menade att beslutet i kärnkraftsfrågan dröjer eftersom det är svårt att avgöra vad som är ”säkert”, och att det gått från att vara ett politiskt beslut till ett myndighetsbeslut. Han syftar på Nuclear Radiation Authority, som fått i uppgift att sätta standarder för och utvärdera säkerheten på landets kärnkraftverk och dessutom ge klartecken till återstart av reaktioner som bedöms säkra.

Vikten av reformer för att stärka infrastrukturen för energi, både el och gas, diskuterades också. Här rådde stor enighet av behovet av investeringar, och om att liberalisering av elmarknaden fortskrider enligt plan. Joseph Bevash, chef för energiadvokaterna Latham&Watkins´ Tokyokontor, betonade tillgången på skiffergas som ny möjlighet för Japan. De arbetar nu med en japansk kund som är involverad i ett gasprojekt i Louisiana i USA, där de uppskattar att gaspriset kommer att halveras jämfört med dagens gaspris för Japan. En sådan prissänkning skulle naturligtvis betyda mycket för Japans handelsbalans, som just nu är negativ bland annat på grund av höga kostnader för importerad energi (gas).

Bevash påpekade också att energisäkerhet egentligen handlar om att kunna ha kontroll på sitt ”energiöde”. Långsiktigt innebär det att skifta till energisystem som

omfattar förnybara, effektiva, energikällor, supereffektiva storsystem samt lagring för att hantera fluktuationer. En sådan långsiktig vision underlättar sökandet i vägen framåt, vilket också var poängen från de båda professorerna.